

Okura Not

x

Andrey Platonov'dan okuduğum ilk metin *Can* (1934) romanıydı. Karşılaşmamız yaklaşık on iki yıl önce bir yüksek lisans seminerinde, hocanın *Can*'ı okunması gereken bir kitap olarak anmasıyla başladı. Daha sonra farklı zamanlarda okuduğum kimi makale ve kitapların da Platonov'a atıflarda bulunduğunu gördüm. Bu atıfları takip ettiğimde, çalışma alanımın önemli birer parçasını oluşturan *yabancılaşma*, *insanlar arası mesafe* ve *sınıf bilinci* gibi konularda, Platonov'un zengin içerikler sunduğunu fark ettim. Bir metin çıkarmak niyetiyle, bir süre Platonov okuması yapıp bir defter not biriktirdim. Fakat Platonov'daki süreklilik meselesi epey işçilik talep etmekteydi; lakin o sırada daha çok doktora tezime odaklanmıştım. Platonov çalışmasını bu nedenle rafa kaldırmak zorunda kaldım.

Biriktirdiğim notları artık neredeyse unutmuşken, yakın zamanda çevirdiğim bir Slavoj Žižek çalışması (2021, ss. 35-51) bana yeniden Platonov'u anımsattı ve Hayalci Hüc-re'nin de önerisiyle bir kitap fikri doğdu. Derken önceki notlarımı yeniden açıp bir kez daha Platonov'a odaklandım. Bu sırada en büyük motivasyonu elbette ki ailemden, Selin ve Ulaş'tan aldım. Böylece, *Hiçleşme: Andrey Platonov ile Kesintili Bir Diyalog* ortaya çıktı. Kitabın ortaya çıkışı için harcadığım zaman herkesten önce eşime ve oğluma aitti. Bu nedenle kitaptaki tüm emeğimi onlara armağan etmek isterim.

x

Giriş

x

Platonov, toplum içinde yaşamı, insanın belki de kendini en huzurlu hissettiği yer olan anne rahmine benzetir (2010, s. 284). Toplumdaki binbir olumsuzlukla birlikte düşünülürken yadırganan bu benzetme, aslında *toplumun kıyısında yaşamla* bir kıyaslamadır. Öyle ya; insan ancak bir *belirlilik* altında kendini huzurlu hisseder. Bu anlamıyla, annenin kim olduğundan, yani nasıl bir hamilelik yaşadığından görece bağımsız olarak, birey için anne rahmi olumlu bir belirlilik içerir. Aksine toplumun kıyısında yaşam, daha çok bir *belirsizlik*dir.

Bir an toplumsallığın sağladığı bütün olanaklardan mahrum bir insan olduğunuzu düşünün. Karşınıza koca bir *boşluk* çıkar. Bu boşluğu doldurmanın elinizde olduğunu sanabilirsiniz. Ancak kıyıda olmanın getirdiği belirsizlik, öznenin toplumdaki hâkim kuruculuğun belirlenimi dışında kaldığı anlamına gelmez. Neticede kıyı, içerinin bir uzantısıdır. Bu bakımdan *toplumun dışında yaşamdan* farklıdır. Zira toplumun dışında olmak, bir önkoşul olarak bağımsızlığı kapsar. Bağımsız bir öznenin -kısmen ya da tümenden- yeni toplumsal ilişkiler inşa etmesi önünde “teknik” bir engel yoktur. Sözelimi bu özne hâkim kuruculukla çatışma halinde, toplumun içinde ama kuşatılmış bir ada misali ona karşıt, yabancı bir unsur olarak var olabileceği gibi, değiştirdiği ve böylece ondan kopardığı parçalarla kendine kurtarılmış alanlar da yaratabilir. Her koşulda, deneyimi bir *öz-belirlenim* ortaya koyar. Buna karşılık, kıyıda bu olanaktan yoksundur; çünkü topluma tabidir, onun belirlenimi altındadır.

Tarih, toplumun kıyısında yaşam örnekleriyle doludur. Kim bilir doğanın, toplumun kenarında kaç insan, kaç topluluk hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Ne var ki toplumun kıyısında yaşamak, belki son birkaç on yıla kadar istisna kabul edilirken, artık sıradanlaşmaya başladı. Bunun başlıca nedeni, verili toplumsal ilişkilerin yaşanan değişimlerle beraber günbegün büründüğü çeşitli distopik içeriklerdir.

Kapitalizm, yaşlı bir ağaç gibidir. Bizzat *mezar kazıcıları* eliyle ortadan kaldırılıp gömülmediği sürece, bir ağaç misali kuruyan dallarını gövdesinden uzaklaştırır, solan yaprak ve çiçeklerini toprağa bırakır ama bir sonraki mevsimde de yine ayakta kalmayı başarır. Ne kadar deformasyona uğrarsa uğrasın, varlığını sürdürmenin bir yolunu bulur. Bu elbette kapitalizmin *rekabetçi ve tekelci* dönem altında farklı uğraklardan geçtiği ve ana hatlarını korusa da ilk halinden itibaren farklılaştığı anlamına gelir. Bugünkü uğrak ise bir sonrakinin eşiği olarak, endüstriyel kültür ürünlerinde karşılaşılan burjuva distopyalarının ilk adımlarını andırmaktadır. Bu distopyalar içinde neler yok ki: Robotik teknoloji, yapay zekâ ve genetik mühendisliğin ağır silahlar, toplumsal kontrol sistemleri, “işçisizlik” ve bir bütün olarak burjuva sınıfının esenliği için kullanılması, yanı sıra küresel ısınma gibi doğal felaketlerin yerküreyi yaşanamaz kılmaması, bunlardan başlıcaları. Her biri, önüne geçilmedikçe, toplumun kıyısında yaşam örneklerinin çoğalacağına dair bir işaretir.

Bizler şimdilerde, ağır birer deneyim olarak, sürekli toplumun kıyısında yaşayan insanların hayatta kalma mücadelelerine tanık oluyoruz. Örneğin bir yanda, aşırı yoksulluk nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan ve belki haftalarca yolculuk ettikten sonra Fas’tan İspanya’ya geçmeye çalışan Afrikalı sığınmacıların polis tarafından soğukkanlılıkla katledilmesi var.¹ Bir başka yanda ise Los Angeles’da halihazırda sokakta yaşayan evsizleri, “evsiz şehirler” denilen yerlerden zorla çıkarma çabası.² Bunlara mutlak işsizliğin ezdiği kalabalıkların sayısındaki tırmanış ve nicesi de elbette eklenebilir.

Bugün hiç olmadığı kadar fazla insan, *sığınmacı, evsiz, -direnmemeye koşulunda- muhreç ve tutsak*, ayrıca *mutlak işsiz* gibi farklı sıfatlar altında toplumdaki sürgün edilmekte ve toplum içinde bir “çıplak hayat” sürmeleri dahi kendilerine çok görülmektedir. Dolayısıyla distopya anlatılarının sıkça

¹ Bu olayın ayrıntıları için bkz. Evrensel Gazetesi, 2022.

² Bu olayın ayrıntıları için bkz. Levin, 2021.

rastlanan toplumun ne içinde ne dışında insanı, daha şimdiden büyük bir kalabalık oluşturmaya başlamıştır. Üstelik bu kalabalık, toplumun kıyısına itildikten sonra da kendi haline bırakılmamakta, toplum karşısında *hiçleşmeye* zorlanmaktadır.

Geldiği aşamada toplumun kıyısında yaşam ve hiçleşme sorunu, insanlığın gündeminde yakıcı bir meseledir artık. Bu nedenle gelecek için kaygı duyan insanların bu meseleye kayıtsız kalması mümkün değildir. Meselenin incelenmesinde, iki önemli nedene dikkat çekilebilir. Bunlar, işçi sınıfının en alt kısmında konumlanan bu yaşam örneklerini bugünkü değişimlerle birlikte anlamak ve ilkiyle bağlantılı olarak, bu kesimin toplumsal değişim mücadelesine nasıl dahil edilebileceğini sorgulamaktır. Özellikle son on yılda, toplum bilimleri alanında bu minvalde pek çok çalışma yapıldığı söylenebilir. Diğer yandan felsefe alanında hâlâ önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışmanın söz konusu boşluğu doldurmak üzere bir parça da olsa katkı sunması umulmaktadır.

Çalışmanın başlıca amacı, toplumun kıyısında yaşam ve hiçleşme sorunu bağlamına ait kavramların içeriklendirilmesi ve böylece kuramsal bir zemin oluşturulmasıdır. Bu amaçla Platonov'un fikirlerine başvurulmakta ve "Platonov sorunsalı"nın çözümlenmesinin ardından, inşası amaçlanan zeminin temelleri *Can* romanıyla kurulmaktadır. Ayrıca bir karşılaştırma marifetiyle, bu çabada *Çevengur*'dan da katkılar alınmaktadır. Zeminin istenilen şekilde oluşturulmasının ardından sığınmacılık, evsizlik, -direnmemeye koşulunda-muhreçlik ve tutsaklık, ayrıca mutlak işsizlik, toplumun kıyısında güncel yaşam örnekleri olarak, bu zeminden hareketle açıklanmaktadır.